

Integralno do trajnostnega razvoja in zelenega gospodarstva

dr. Darja Piciga

www.dpiciga.com

Številne prednosti in priložnosti na področju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) v Sloveniji so še premalo izkoriščene; z vidika nujnosti prehoda v zeleno gospodarstvo je zaskrbljujoče zanemarjanje ekonomske razsežnosti trajnostnega razvoja. Za »ozelenitev« vseh sistemov vzgoje, izobraževanja in usposabljanja so predlagani cilji in usmeritve za uveljavitev VITR, ki izhajajo iz dosedanjih analiz, gradiv in strokovnih razprav, s poudarjenim celostnim, povezovalnim delovanjem in uporabo že doseženega. Pomemben prispevek v tej smeri lahko predstavlja nova teorija integralne ekonomije, ki gradi na številnih praktičnih in v globaliziranem svetu uspešnih trajnostnih modelih gospodarstva, sintetizira spoznanja družboslovnih ved in črpa iz modrosti različnih svetovnih kultur. Slovenija ima odlične priložnosti za integralni zeleni preboj.

VITR v Sloveniji: analiza stanja

Po 20-letnem uveljavljanju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (najprej kot okoljske vzgoje) imamo v Sloveniji številne prednosti in priložnosti na tem področju – v smislu dobro domišljenih konceptov, zanimivih in aktivnih metod učenja, privlačnih kakovostnih gradiv in izvrstno usposobljenih, predanih učiteljev in strokovnjakov. Imamo odlično znanje na nekaterih področjih, veliko diplomantov "zelenih programov" z visokošolskih organizacij v tujini, povečujejo se možnosti študija v Sloveniji. Razvijajo se nove smeri

študija, strokovno-izobraževalni programi (npr. naravovarstvo) in kakovostne institucije. V okviru priprave strategije prehoda v nizkoogljično družbo smo pred letom dni začeli tudi s procesom priprave Strategije komuniciranja in izobraževanja o podnebnih spremembah in trajnostnem razvoju do leta 2050 (Piciga, 2012 a in c).

Kljub velikemu napredku pa je vključevanje VITR v pouk še vedno preveč odvisno od zavzetosti posameznih učiteljev, ravnateljev, ozračja na šoli. Prednosti in priložnosti so premalo izkoriščene in povezane. Glede na analizo učnih načrtov in učbenikov, ki jo je v okviru mednarodnega projekta izvedlo društvo Focus (Gobbo, 2011), je VITR razumljen bolj kot pretežno okoljska vzgoja in ne povezuje vseh treh ključnih in povezanih komponent (okolje, družba in gospodarstvo). Opazna je skoraj popolna odsotnost ekonomskih elementov trajnostnega razvoja, predvsem z vidika novejših teorij in kritične obravnave potrošništva. Veščine in vrednote sodelovanja v demokratičnih odločevalskih procesih, pogajanje in gradnja dogovora (ki ju v učnih načrtih v Sloveniji sploh niso našli), identifikacija udeležencev in njihovih interesov, načrtovanje in upravljanje s spremembami so premalo vključene. Podobne ugotovitve veljajo tudi za globalno učenje, s tem da je uvajanje tega koncepta še bolj v začetni fazi.

Tudi nacionalna poročila o izvajanju UNECE strategije o vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj v letih 2007 in 2010 (I. in II. faza implementacije te strategije) so pokazala, da se (za razliko od širokega koncepta VITR) sama implementacija koncepta v UNECE regiji osredotoča bolj na okoljski steber. Najmanj pozornosti se namenja gospodarski komponenti, zelo malo pa tudi temam družbene odgovornosti podjetij in razvoju mest in podeželja. Zato je nujen holistični pristop k izvajanju. Pomemben korak k obravnavi ekonomskega stebra je sistematično vključevanje tem trajnostne proizvodnje in potrošnje. (UNECE, 2011; Piciga, 2011)

Na podlagi citiranih analiz, gradiv in dosedanjih razprav lahko predlagamo ključne usmeritve za posodobitev sistemov vzgoje, izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji

v skladu z načeli VITR. V tej smeri potekajo tudi prizadevanja v okviru različnih strokovnih skupin in teles.

Posodobitve učnih načrtov v skladu z VITR

Splošni cilj programov vzgoje, izobraževanja in usposabljanja naj postane: zagotoviti kadrovske potenciale za prehod v nizkoogljično družbo in družbo trajnostnega razvoja, kar pomeni predvsem ustrezno kakovost in količino znanja in drugih kompetenc (od zavedanja odgovornosti do prihodnjih rodov do trajnostnega življenjskega stila) za zeleno gospodarstvo. Učenci in udeleženci programov naj usvojijo podlage za celostno načrtovanje in izvajanje ukrepov na področju trajnostnega razvoja, tako pri poklicnem delu kot v osebnem življenju. Potrebne so torej sistematične priprave na vseh področjih in na vseh ravneh: po eni strani je potrebno nadgraditi in posodobiti sistem nacionalnih poklicnih kvalifikacij, kataloge znanj in vzgojno-izobraževalne programe oz. kurikule (tako v splošnem kot v strokovnem izobraževanju), poleg tega pa vzpostaviti tudi nove za nove poklice. Usposabljanje za zelena delovna mesta in naloge je treba uveljaviti tako za brezposelne osebe kot za prestrukturiranje, to je usposabljanje na delovnem mestu. Ob tem so nujni še drugi ukrepi, kot so štipendijske sheme (regijske, zelene štipendije), izobraževanje izobraževalcev (nujno je izobraževanje izobraževalcev za trajnostni razvoj pri vseh predmetih), stalno izpopolnjevanje strokovnjakov (zlasti pri načrtovanju in upravljanju) in tistih, ki odločajo, ter vzpostavitev shem za usposabljanje za mala podjetja (v smislu podpornega okolja za inovacije). Visoko šolstvo bi moralo pomembno prispevati z razvijanjem ustreznega znanja in usposobljenosti. Cilje je mogoče doseči z učinkovitim izvajanjem že pripravljenih učnih načrtov (kot so UN za okoljsko vzgojo kot vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj v OŠ in SŠ), in to v okviru vseh predvidenih predmetov, z usposabljanjem učiteljev, uporabo učnih gradiv, infrastrukture, rezultatov številnih projektov. Bistveno je torej povezovanje aktivnosti in sistematična

uporaba rezultatov projektov (potekajočih in že zaključenih), vzpostavitev novih sodelovalnih programov, z integracijo znanja različnih ved, vključevanjem tako sodobnega kot tradicionalnega znanja. Potrebujemo tudi nadaljnje kvalitativne in kvantitativne analize programov vzgoje in izobraževanja ter usposabljanja, njihovih ciljev in vsebin, znanja diplomantov. Glede na dosedanje ugotovitve je posebno pozornost potrebno nameniti okrepitvi ekonomske razsežnosti trajnostnega razvoja v vzgojno-izobraževalnem procesu, in to že na stopnji osnovne šole. K temu bo prispevala tudi obravnava okoljskih problemov kot razvojnih priložnosti, ne le kot grožnjo človeški skupnosti. Potrebno je pokazati, kako spreminjanje potrošniških vzorcev v bolj trajnostni smeri zniža življenjske stroške prebivalcev, pozitivno vpliva na zdravje in prispeva tudi k drugim družbenim ciljem, zmanjšuje onesnaženje okolja – v sinergiji z drugimi ukrepi makro- in mikroekonomske politike pa lahko spodbudi gospodarsko konkurenčnost. Slovenija ima vse možnosti, da se leta 2020 uvrsti v zgornjo tretjino držav EU na področju vzgoje, izobraževanja in usposabljanja za trajnostni razvoj in za prehod v snovno učinkovito in nizkoočljivo družbo.

Zeleno gospodarstvo

Zeleno gospodarstvo je bila ena od dveh ključnih tem na konferenci Rio+20. Pobudo za zeleno gospodarstvo (Green Economy Initiative) je leta 2008 objavil Okoljski program Združenih narodov (United Nations Environment Programme, UNEP). V delovni definiciji ga opredeljuje kot gospodarstvo, ki vodi do izboljšane blaginje ljudi in družbene enakosti, medtem ko pomembno zmanjšuje okoljska tveganja in ekološke izgube. Gonilo rasti prihodkov in zaposlenosti so javna in zasebna vlaganja, ki zmanjšujejo emisije toplogrednih plinov in onesnaževanje, povečujejo energetska in snovno učinkovitost ter preprečujejo izgube biotske raznovrstnosti in ekosistemskih storitev. »Ozelenitev« gospodarstva zahteva preobrat v ekonomskem mišljenju (kar vključuje družbeno-ekonomsko soglasje o pomenu trajnostne rabe naravnega,

človeškega in gospodarskega kapitala) ter spodbujanje trajnostne potrošnje in zelenih znanj in spretnosti.

Kot povzema UNECE (Delovno gradivo, april 2011), je vzgoja in izobraževanje pomembno medsektorsko področje za prehod v zeleno gospodarstvo. Učenje o konceptu trajnostnega razvoja je pogoj za preobrat v gospodarskem mišljenju, saj prispeva k razvoju trajnostnih vrednot in spodbudi prevrednotenje obstoječih vrednot in stališč. Za Slovenijo v globoki gospodarski in finančni krizi, ko se nam ruši socialni sistem in se soočamo s številnimi okoljskimi problemi, je uveljavitev zelenega gospodarstva še posebnega pomena. Ob iskanju sinergij med gospodarskimi, družbenimi in okoljskimi cilji to pomeni upoštevati spoznanje, da so vrednote temelj pravičnega in uspešnega gospodarstva, kar izhaja tako iz načel trajnostnega razvoja kot iz učenja uglednih ekonomistov in drugih strokovnjakov. Pri tem nam lahko pomaga nova teorija integralne ekonomije prof. Ronnieja Lessema in dr. Alexandra Schiefferja (2010a, b).

Pristop integralnih svetov

Gre za nov transkulturni in transdisciplinarni pristop k preoblikovanju družbe in gospodarstva, po katerem mora vsak socialni sistem za dosego in ohranjanje trajnosti najti dinamično ravnotežje med svojimi štirimi medsebojno podpornimi in neodvisnimi »svetovi« (Jug: sfera narave in skupnosti, Vzhod: kultura in duhovnosti, Sever: znanost in tehnologija, Zahod: finance in podjetništvo) in svojim »centrom« (moralnim jedrom). Zakaj transdisciplinarni in transkulturni? Zaradi obsega in zapletenosti problemov, ki jih je potrebno reševati, so potrebni tudi novi načini učenja, mišljenja in delovanja, potrebna je integracija znanja različnih disciplin, sistemsko mišljenje. Ob globalnih izzivih se moramo tudi vprašati: kaj lahko črpamo iz bogate zakladnice svetovnih kultur, iz modrosti in izkušenj z različnih koncev sveta? Kako jih lahko povežemo, da bomo čim bolj učinkoviti?

Integralna perspektiva alternativnih ekonomistov Lessema in Schiefferja je uporabna za vse vrste socialnih sistemov, od

posameznika do organizacije, od skupnosti do družbe. Živeti v sožitju z naravo, biti pozitivno vraščen v socialno okolje, doživljati (in ustvarjati) umetnost in se kulturno udeleževati, duhovno rasti, se uspešno podjetniško uveljaviti oziroma aktivno izvajati projekte na drugih področjih, imeti urejene finance, biti sposoben racionalno razložiti svet in predvideti dogodke, se učiti in razvijati novo znanje. Avtorja sta si v teoretičnem »ekonomskem zemljevidu sveta« zamislila različne možne modele, ki izhajajo iz raznolikih kultur, vendar vsi združujejo vse štiri »svetove«, temeljijo pa na moralnem ekonomskem jedru, iz katerega črpajo navdih za svoj razvoj.

Lessem in Schieffer

Izjemen prispevek knjige *Integral Economics* Lessema in Schiefferja je v tem, da sta zbrala pravo bogastvo delujočih modelov integralne ekonomije s celega sveta, jih predstavila in prepričljivo razložila s pomočjo svoje teorije. Večina teh primerov je v Sloveniji (pa tudi drugod po svetu) manj poznana. Gre torej za serijo alternativnih ekonomskih modelov, ki že desetletja uspešno združujejo gospodarsko konkurenčnost z družbeno pravičnostjo in odgovornostjo do okolja. Med najbolj celostne in uspešne primere integralnega gospodarstva sta avtorja uvrstila:

- Grameen, bangladeško »Banko za revne«, organizacijo za mikrofinanciranje, dobitnika Nobelove nagrade dr. Muhammada Yunusa.
- Gibanje Sarvodaya Shramadana, največjo ljudsko organizacijo na Šri Lanki: ustanovitelj dr. A. T. Ariyaratne je črpal iz budističnega prepoveda, Gandhijeve filozofije in ekumenske duhovnosti.
- SEKEM, trajnostno skupnost v egiptovski puščavi, svetovno uspešno biodinamsko poljedelstvo, zlitje Steinerjeve antropozofije in zmernega islama: ustanovitelj Ibrahim Abouleish, dobitnik alternativne Nobelove nagrade.
- Svetovno vodilno kooperativo ali drugo, baskovsko korporacijo Mondragon, ki jo je katoliški duhovnik Azrimendiarieta utemeljil na vrednotah krščanskega socializma in humanizma.

Nadaljnji primeri integralne ekonomije

Med odličnimi primeri integralne ekonomije najdemo trajnostna podjetja, multinacionalke kot sta japonski Canon in ameriški Interface Carpets, eko komune in eko vasi, koncept od Zibelke do zibelke (C2C) in še mnoge druge. Vsem tem modelom je skupno, da temeljijo na jasno izraženih vrednotah, na moralnem ekonomskem jedru. Ob hudi moralni krizi v bančništvu in finančnem sektorju tako globalno kot v Sloveniji pa je v olajšanje, da v svetovnem merilu najdemo tudi uspešno delujoče primere trajnostnega bančništva, kot je Triodos banka z Nizozemske in še več drugih bank iz globalne zveze za vrednotno bančništvo (GABV – Global Alliance for Banking on Values). Nedavna študija GABV je celo pokazala, da se trajnostno bančništvo tudi po kazalcih bančne uspešnosti odreže bolje kot velike systemske banke, ki v veliki meri upravljajo naša gospodarstva, (Bank of America, Barclays, BNP Paribas, Deutsche Bank, Goldman Sachs, JP Morgan Chase, Morgan Stanley in druge) (Piciga, 2012 d).

Slovenija

Tudi v Sloveniji lahko najdemo primere integralnega gospodarstva, odgovornega in uravnoteženega razvoja, na primer pri podjetjih in lokalnih skupnostih. Modrosti in znanje za tako pot v trajnostno prihodnost lahko najdemo v različnih sodobnih konceptih, ki so že delno uveljavljeni (npr. družbena odgovornost in socialno podjetništvo), v pretekli in polpretekli zgodovini. Prvi na svetu smo začeli uporabljati pristop integralnih svetov pri oblikovanju nacionalne strategije prehoda v nizkoogljično družbo do leta 2050. Imamo torej odlično priložnost, da v tej smeri nadaljujemo in postanemo svetovni zgled integralne trajnostne družbe in gospodarstva. Pri tem se lahko naslonimo na vizije in perspektivne predloge strategij za socialno pravičen in gospodarsko konkurenčen razvoj ob upoštevanju načel trajnostnega razvoja, ki smo jih oblikovali v preteklih letih: Scenariji razvoja Slovenije do leta 2035, Kam po krizi?, Osnutek Strategije

prehoda Slovenije v nizkoogljično družbo do leta 2050, Sedem programov Zelenega razvojnega preboja in Plan B za Slovenijo 4.0. Postanemo pa lahko tudi prvi na svetu, ki bomo vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj podprli z integralnim razmišljanjem in praktičnimi primeri integralnega gospodarstva (Piciga, 2012 a in e).

Zaključek

Pri zavzemanju za integralno ekonomijo sem izhajala iz spoznanj in pozivov številnih razumnikov, da sta trajnostni razvoj in novejša paradigma zelenega gospodarstva z družbeno pravičnostjo in odgovornim odnosom do okolja edina rešitev za nakopičene globalne izzive. Tem klicem se pridružujejo tudi duhovni voditelji človeštva. Naj omenim le letošnjo poslanico papeža Benedikta XVI. ob svetovnem dnevu miru (1. januar). Zaradi gospodarske krize papež terja nov gospodarski red, ki ne bi bil zgrajen na maksimalnem iskanju dobička, uspešnosti in konkurenčnosti, ampak na ideji "skupnega dobrega, na pravičnosti in ljubezni, ideji daru in medsebojne delitve tega, kar imamo, bratstva in enakopravnosti".

Integralna vizija zelene Slovenije nikakor ni utopija – o tem pišem na spletni strani www.dpiciga.com. Moji prispevki izhajajo tudi iz neposrednega sodelovanja z avtorjema integralne ekonomije.

Literatura

Gobbo, Ž., 2011: Izobraževanje za trajnostni razvoj – Slovenija. Poročilo raziskave v okviru projekta "enjoined" (Živa Gobbo, Focus, oktober 2011). Dostopno prek: <http://enjoined.edupolicy.net/index.php/en/publications/108.html> (21. 1. 2013).
<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/Sixth%20Meeting/Informal%20Documents/Paper%20No.%205%20Background%20Paper%20Panel%20Discussion>. (20 November 2011)
Lessem, R., Schieffer, A., (2010 a), *Integral Economics: Releasing the Economic Genius of Your Society*. Gower Publishing Ltd., Farnham, UK.

Lessem, R., Schieffer, A., (2010 b), *Integral Research and Innovation: Transforming Enterprise and Society*. Gower Publishing Ltd., Farnham, UK.

http://www.siol.net/novice/slovenija/2012/12/papez_v_poslanici_ob_svetovnemu_dnevu_miru_za_nov_gospodarski_red.aspx (21. 1. 2013).

Piciga, D. (2011): Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj kot gradnik zelene ekonomije - slovenska pot v nizkoogljično družbo. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, letn. 5, št. 2, str. 22-30.

Piciga, D. (2012 a): Education for Sustainable Development After Rio+20: Perspectives for Slovenia. Referat, objavljen v e-zborniku s konference: EDUvision 2012 International Expert Science Conference: Modern approaches to teaching the coming generations. Tehnološki Park Ljubljana, 6.-7. december 2012.

Piciga, D. (2012 b): Integralna ekonomija in družba – povezovanje in sinteza za trajnostni razvoj. *Kemija v šoli in družbi*, 24, 4 / *Gospodarjenje z okoljem*, 21, 84, 7-11.

Piciga, D. (2012 c): Slovenija - nizkoogljična družba do leta 2050. Strategija komuniciranja in izobraževanja o podnebnih spremembah in trajnostnem razvoju do leta 2050. Osnutek. Služba Vlade RS za podnebne spremembe. Dostopno prek: http://www.svps.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/3/129/. (20. 1. 2013)

Piciga, D. (2012 d): Integral economy and integral society: useful links in Towards an Integral Economy and Integral Society: Introduction. Dostopno prek: <http://www.dpiciga.com/novo.html> (21.1.2013)

Piciga, D. (2012 e): Integralna ekonomija in trajnostna, zelena Slovenija: UPANJE za prihodnost in POMOČ pri izhodu iz krize. Dostopno prek: http://www.dpiciga.com/Integralni%20pristop%20in%20Slovenija_3dec (21.1.2013).